

Teorie sociálních deviací

BIOLOGICKÉ

- Vidí příčiny v genetických, anatomických, fyziologických faktorech

PSYCHOLOGICKÉ

- Hledají souvislosti mezi deviací a určitým typem osobnosti
- Zabývají se např. procesem dospívání, vazby, frustrací, agresivitou, stresem aj.

SOCIOLOGICKÉ

- Interpretují vztahy mezi deviacemi a normami, vnímají kategorie – sociální kontrola, sankce aj.
- Zasazují sociální deviace do různých sociálních kontextů

INTER- a MULTIDISCIPLINÁRNÍ

- Reziduální - zaměřena na individuální případy, vnímá multifaktor.příčin
- Synkretické – propojování různých faktorů, snaha o hledání širších souvislostí

Teorie

„Kinds-of-people“	Ve společnosti existují určité typy lidí, kteří mají tendenci chovat se v rozporu se sociálními normami.	<ul style="list-style-type: none"> • biosociální teorie • teorie sociálního učení aj.
Situční	Ve společnosti mohou nastat situace, ve kterých se může každý jedinec chovat deviantně.	<ul style="list-style-type: none"> • teorie anomie • teorie delikventního prostředí a „nelegitimní možnosti“ aj.
Konjunktivní	V určitých situacích má určitý typ lidí tendenci chovat se deviantně.	<ul style="list-style-type: none"> • teorie etiketizace • teorie tzv. primární a sekundární deviace aj.

Anomie

- Definice anomie jako stavu dezintegrace normativních hodnot a cílů ve společnosti.
- Anomie jako stav, kdy přestávají platit právní předpisy, stav bezzákonosti.
- Oslabené normy ve společnosti ztrácejí jednoznačný význam, nových pravidel se nedostává
- Důsledek: pocit bezpráví, ohrožení a chaosu, bezmoci, životní dezorientace, strachu, životní nejistoty, nejasné podmínky, nejasné vztahy

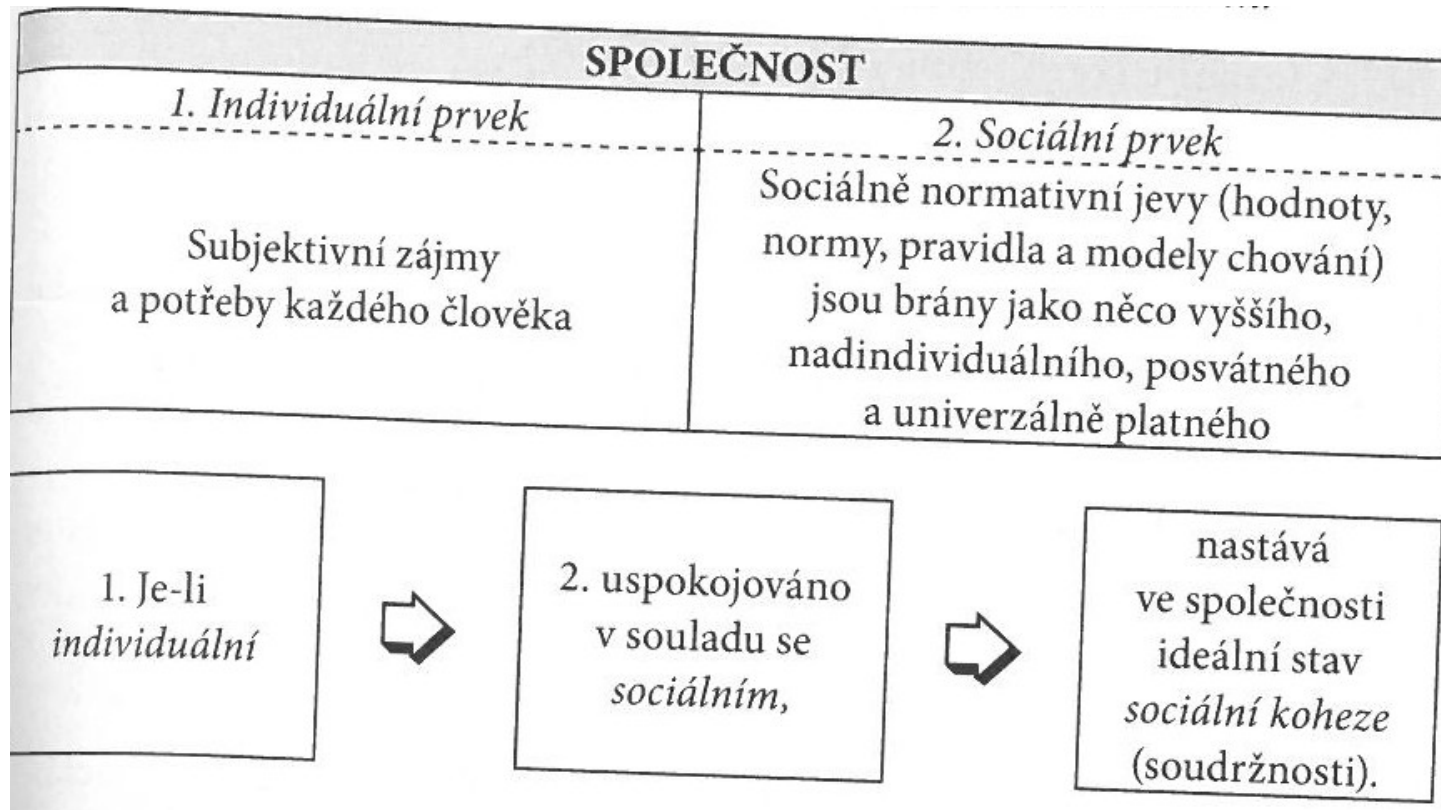
Teorie Anomie Emila Durkheima

Chápal anomii jako:

- krizi pramenící z neexistující nebo nedostatečné sociální regulace sociálního styku (příčinou rozpad hodnotových a normativních systémů, nedostatek autority)
- souhrnné označení pro stav následující po náhlých sociálních změnách, v jejichž důsledku se mezi lidmi šíří pocit nespokojenosti a vzájemné konflikty
- jako možný zdroj deviantního chování

Teorie Anomie Emila Durkheima

- Čím větší existuje soulad mezi individuálními a společenskými potřebami a normami, tím větší míra soudržnosti a stability ve společnosti. A NAOPAK

Teorie Anomie Emila Durkheima

- Chápal anomii jako stav, který patří k moderní společnosti – kulturní a hodnotová pluralita, zvýšený dynamika změn ve společnosti
- Analyzoval anomii ve vztahu k sebevraždám

Typy sebevražd:

- Altruistická – obětování se pro hodnoty společnosti
- Egoistická – sebedestrukce, nedostatečná pouta k okolí (pocit osamocení)
- Fatalistická – z důvodu přílišné normativní regulace a kontroly (např. sebevraždy otroků)
- Anomická – sebedestrukce způsobená slabou regulací, hodnotovou nejistotou, morální rozkolísaností, nejasností životních cílů

Teorie anomie Roberta K. Mertona

- Definice anomie jako stavu, kdy společenské normy a cíle jsou nejasné nebo nedosažitelné.
- Založena na analýze sociální struktury a nerovností ve společnosti.
- Řeší vztah mezi společenskými cíli a prostředky k jejich dosažení.
- Merton zdůrazňuje, že existuje tlak na dosažení společenských cílů, ale prostředky k dosažení těchto cílů nejsou vždy dostupné všem jednotlivcům.
- **formy adaptace** - jak lidé reagují na nesoulad mezi společenskými cíli a dostupnými prostředky k jejich dosažení: konformita, inovace, ritualismus, odmítání (rebelie), retreatismus

Teorie anomie Roberta K. Mertona - formy adaptace

- **Konformita:**

- Jednotlivec přijímá společenské cíle a legální prostředky k jejich dosažení.
- Tato forma adaptace je v souladu se společenskými normami a očekáváními.

- **Inovace:**

- Jednotlivec přijímá společenské cíle, ale hledá nové, často nelegální prostředky k jejich dosažení.
- Například, člověk, který se snaží dosáhnout finančního úspěchu prostřednictvím nelegálních obchodních praktik.

- **Ritualismus:**

- Jednotlivec ztrácí víru ve společenské cíle, ale stále se drží legálních prostředků.
- *Příklad:* Zaměstnanec, který se drží pracovní rutiny a pravidel, i když ztratil víru ve společenské cíle a možnost kariérního postupu.

Teorie anomie Roberta K. Mertona - formy adaptace

- **Odmítání nebo Rebelie:**

- Odmítnutí společenských cílů a prostředků, následované aktivním hledáním alternativních hodnot a způsobů chování.
- Rebelie může být konstruktivní (snaží se o změnu společnosti) nebo destruktivní (snaží se o zničení existujících struktur).
- *Příklad:* Aktivista, který odmítá konvenční společenské normy a aktivně bojuje za změny ve společnosti, například v rámci hnutí za lidská práva.

- **Znovudefinování cílů a prostředků (Retreatismus):**

- Jednotlivec odmítá jak společenské cíle, tak i legální prostředky k jejich dosažení.
- Může se vyhýbat společenským normám a žít v izolaci nebo se zapojovat do nelegálních činností bez jasných cílů.
- *Příklad:* Osoba, která se izoluje od společnosti, odmítá pracovní etiku a zapojuje se do drogové závislosti jako alternativní formy úniku.

		Institucionalizované prostředky:		
		přijetí	odmítnutí	
Kulturní cíle a hodnoty:	přijetí	KONFORMISMUS	INOVACE	
	odmítnutí	RITUALISMUS	RETRITISMUS (ÚNIK)	Nové alternativní prostředky:
			Nové alternativní cíle:	REBÉLIE (VZPOURA)

Chicagská škola

- 20. – 30. léta 20. stol.
- Chicagská škola nemá jednoho konkrétního zakladatele, ale je spojována s několika významnými mysliteli a sociology. Mezi klíčové představitele Chicagské školy, patří např.:
- **Robert E. Park**
- **Ernest W. Burgess**
- **William Isaac Thomas** (zavedl pojem SOCIÁLNÍ DEZORGANIZACE – snížená schopnost soc.institucí kontrolovat chování jedinců, řešit společ.problémy; rozklad soc.pořádku)

Chicagská škola

- Založena v první polovině 20. století na Chicagské univerzitě
- Zaměření na studium sociálních problémů a deviantního chování.
- Ekologie města: Studium interakcí mezi jednotlivými sociálními skupinami v určitém prostředí.
- Sociální ekologie: Výzkum vlivu okolního prostředí na chování jednotlivce.
- Symbolický interakcionismus: Zaměření na význam symbolů a interakcí vytvářejících sociální realitu.

Chicagská škola – vznik sociální deviace

- Sociální deviace je vnímána jako **důsledek oslabení sociální kontroly**
- Patří sem např. i koncept:
 - diferencované asociace zdůrazňující vliv sociálních vztahů a interakcí na formování deviantního chování.
- Primárně se zaměřují na MÍSTO (lokalitu, prostředí) až potom na LIDI
- Městské prostředí a jeho sociální struktury jsou považovány za klíčové faktory ovlivňující chování jednotlivců.
- Delikvence = normální reakce normálních jedinců na abnormální sociální podněty

Teorie diferencované asociace

- Edwin H. Sutherland (teoretik chicágské školy) je hlavní postavou této teorie, kterou formuloval v oblasti kriminologie.
- Zaměřuje se na proces učení se normám a hodnotám spojeným s kriminalitou prostřednictvím diferencovaných asociací v rámci sociálních skupin.
- Tvrdí, že jednotlivci se učí o kriminalitě a přijímají deviantní chování prostřednictvím svých asociací, ať už jsou pozitivní nebo negativní.
- Rozlišuje mezi primárními skupinami, jako je rodina, a sekundárními skupinami, jako jsou vrstevníci nebo gangy. Proces učení probíhá především ve sekundárních skupinách.

Teorie diferencované asociace

- Patří do teorií kulturního přenosu a teorií **sociálního učení**
- Společnost je vnímaná jako heterogenní celek složený ze subkultur
- To, co je v majoritní společnosti vnímáno jako deviantní, může být v určité subkultuře vnímáno jako normální
- Přenos z generace na generaci – z člověka na člověka
- Lidé se stávají „kriminálníky“ ne proto, že by byli patolog. osobnosti, ale že
 - Se sdružují s lidmi (soc. subjekty) určitého typu jejichž normy jsou deviantní (proces asociace)
 - Participují na chodu dané skupiny (proces interakce)
- KRIMINALITA = NAUČENÉ CHOVÁNÍ

Teorie diferencované asociace

- ROZHODUJÍCÍ FAKTORY:
 - Kontakt s osobami s deviantními hodnotami a normami (frekvence a délka)
 - Věk
 - Poměr mezi deviantními a nedevariantními kontakty (délka, frekvence)
 - Prestiž zprostředkovatele norem
 - Hloubka emocionální vazby
- Kriminalita modrých a bílých límečků
 - Kriminalita bílých límečků se týká nelegálních činů spáchaných osobami ve významných sociálních nebo profesních pozicích.
 - Kriminalita modrých límečků odkazuje na zločiny spáchané pracovníky na nižších úrovních socioekonomické hierarchie.
- Pokračovatelé – teorie diferencované identifikace
 - Dva lidé se ve stejných podmínkách, nebudou chovat stejně
 - Důležitou roli hraje míra identifikace se skutečnými nebo imaginárními vzory

Teorie dezintegrované společnosti Wilhelma Heitmeyera

- Zaměřuje na **sociální dezintegraci** a strukturální **ztrátu sociální kontroly** jako klíčové faktory vysvětluující deviantní chování ve společnosti.
- INTEGRACE X DEZINTEGRACE
 - Dezintegrace je rozhodující element v pochopení společnosti
 - Dezintegrace nemusí být dobrovolná (ASIMILACE)
- **Identifikuje konkrétní dezintegrační mechanismy**, které narušují sociální vztahy a struktury, přispívající k vzniku deviantního chování. (etnická, nebo sociální diskriminace, ekonomická nerovnost, sociální exkluze, ztráta rodinných hodnot, nedostatek sociální kontroly, vliv nových komunikačních technologií)
- Diskutuje o vlivu modernizace a globalizace na dezintegraci tradičních sociálních struktur, což může zvyšovat úroveň deviantního chování.
- Zdůrazňuje roli stigmatizace a sociální exkluze v posilování procesů dezintegrace a podporování deviantního chování jednotlivců.
- Klade důraz na důležitost prevence a intervence na úrovni sociálních struktur s cílem obnovit sociální integraci a omezit deviantní chování.

Teorie dezintegrované společnosti Wilhelma Heitmeyera

Etnická nebo sociální diskriminace

- Nerovný přístup k příležitostem na základě etnické nebo sociální příslušnosti.
- *Mechanismus*: Diskriminace narušuje sociální vztahy a vytváří marginalizované skupiny, které mohou přistoupit k deviantním prostředkům k vyrovnání s nespravedlivými podmínkami.

Ekonomická nerovnost

- Výrazný rozdíl ve finančních a ekonomických podmínkách mezi různými sociálními vrstvami.
- *Mechanismus*: Nerovnost vytváří napětí mezi sociálními skupinami a může vést k nelegálním prostředkům, jako je podvod nebo krádež, jako způsobu vyrovnání se s ekonomickým tlakem.

Teorie dezintegrované společnosti Wilhelma Heitmeyera

Sociální exkluze

- Vyloučení jednotlivců nebo skupin z určitých společenských struktur a příležitostí.
- *Mechanismus*: Exkluze může vytvářet izolované subkultury, kde se může rozvíjet deviantní chování jako reakce na pocíťovanou nespravedlnost.

Ztráta rodinných hodnot

- Oslabení tradičních rodinných struktur a hodnot.
- *Mechanismus*: Ztráta rodinných hodnot může vést k nedostatečné socializaci jednotlivců, což zvyšuje riziko deviantního chování.

Teorie dezintegrované společnosti Wilhelma Heitmeyera

Nedostatek sociální kontroly

- Oslabení mechanismů sociální kontroly, jako jsou autoritativní postavení nebo právní normy.
- *Mechanismus*: Nedostatečná sociální kontrola umožňuje větší volnost v chování, což může zahrnovat i deviantní aktivity.

Vliv nových komunikačních technologií

- Globalizace a modernizace mění způsob komunikace a interakce ve společnosti.
- *Mechanismus*: Nové technologie mohou přispívat k ztrátě tradičních sociálních vazeb a vytvářet virtuální prostředí, kde se mohou formovat nové, někdy deviantní, normy a hodnoty.

Teorie dezintegrované společnosti Wilhelma Heitmeyera

1. uvědomění si stavu anomie
2. zesilující dynamika integrace a dezintegrace
3. společenské konflikty jako důsledek soc.ekon.změn
4. proces odosobnění moderní společnosti (pocity osamělosti, pokles soc.kontroly, pokles lidskosti atd.

Teorie delikventního prostředí

- Teorie subkultur
- Navazuje na Mertonovu teorii anomie
- Hlavní představitel: Albert K Cohen a Lloyd Ohlin
- Jak ospravedlnit deviaci:
 - Popření odpovědností – jiný by to udělal stejně
 - Popření zranění (následku) – vždyť se nic nestalo
 - Popření oběti – není to neviňátko, zasloužil si to
- Společnost složená z různých kultur – SUBKULTUR
- Enkulturační – přenos deviantních vzorců chování

Teorie delikventního prostředí

- DEVIACE = způsob řešení problémů (alternativní hodnoty)
 - Rozpor mezi aspiracemi a rovnou šancí k jejich dosažení
 - Rozpor mezi individuálními zájmy a ochotou participovat na kolektivní činnosti vycházející z dominantní kultury
- Některé subkultury se cítí vyčleněné
- SUBKULTURA – specifická skupina s alternativní kulturou
- KONTRAKULTURA – opoziční kultura (např. teroristické skupiny)

TEORIE DELIKVENTNÍHO PROSTŘEDÍ

Teorie
subkultur a
kontrakultur

Rozpor mezi
aspiracemi a
rovností šancí
k jejich
dosažení

Deviace jako
způsob řešení
problémů
(alternativní
hodnoty)

Etiketizační teorie - LABELLING

- Lze spojit např. s práci sociologů **Ervinga Goffmana** a Howarda Beckera
- Zaměřuje se na PROCES a jeho analýzu (nikoli primárně na jedince a jeho motivy)
- Zkoumá, jak společnost přiřazuje etikety jednotlivcům a jak tyto etikety ovlivňují jejich chování a identitu
- Rozlišuje mezi primární deviací, což jsou první prohřešky, a sekundární deviací, která vzniká v důsledku reakce společnosti na primární deviaci (societární reakce)
- Zdůrazňuje, že když jedinec obdrží kriminální etiketu, může to vést k sebenaplňujícímu se proroctví, kdy se začne chovat v souladu s tím, jak je společnost etiketuje.

Etiketizační teorie - LABELLING

- Realita etiket – kdo a proč definuje deviace? Kdo a proč uděluje někomu nálepku devianta?
- DEVIACE = výsledek kolektivní interakce (reakce)
- SOCIÁLNÍ OSTRAKISMUS
- Nálepky rozdělují ti, co mají moc
- Značkovací akt (ceremoniál) (ve stejné situaci nemusí každý jedinec dostat stejnou nálepkou, může ji dostat i ten, co nic neudělal)
- Primární a sekundární deviace
- Chování – reakce okolí – nálepka a sankce

Etiketizační teorie - LABELLING

- Záleží na tom, jak je role deviant přijata
 - ANO – iniciační charakter, samonaplňující se proroctví – SEKUNDÁRNÍ DEVIACE
 - NE
- Prostředí může podporovat etiketizaci – věznice, vojenské prostředí, léčebny aj.
- Vliv médií, senzace, přitažlivost negativních zpráv
- Sekundární deviace je ovlivněna také příslušností k subkultuře (jiný pohled na žáka z rodiny VŠ a ZŠ)

Teorie rozbitých oken

- Broken Windows Theory
- Zločinnost jako důsledek zanedbanosti a fyzického chátrání životního prostoru
- Tendence chovat se adekvátně podle povahy svého okolí
- Pokud se „rozbité okno“ hned neopraví – lidé co chodí kolem usoudí, že daný veřejný prostor nepodléhá kontrole, nikomu na ničem nezáleží
- Pocit demoralizace a anarchie

Teorie rozbitých oken

- Formulována v roce 1982 sociology Jamesem Q. Wilsonem a kriminologem Georgeem L. Kellingem
- Zaměřuje se na drobné formy kriminality a vandalství ve veřejných prostranstvích, tvrdí, že ignorování těchto menších prohřešků vede k eskalaci vážnějších zločinů.
- Rozbitá okna symbolizují zanedbávání a nekontrolovaný nepořádek ve veřejném prostoru, což může přitahovat další kriminalitu.
- Teorie zdůrazňuje důležitost rychlé a efektivní reakce na drobné prohřešky a narušení veřejného pořádku.

Teorie rozbitých oken

- Klade důraz na zapojení komunity do procesu prevence tím, že podněcuje občany k hlášení a aktivnímu zapojení se do udržování veřejného pořádku.
- Metro Transit Police ve Washingtonu, D.C., využívají strategie založené na teorii rozbitých oken. Zaměřují se na prevenci menších přestupků v metru, jako jsou nelegální přeprava nebo načerno jízda, s cílem vytvořit bezpečnější prostředí pro cestující.
- Aplikace „Fix My Street“ umožňuje občanům ve Velké Británii rychle hlásit problémy, jako jsou rozbitá okna, nelegální skládky nebo jiné prohřešky v jejich okolí. Tato spolupráce mezi občany a správou města pomáhá rychle reagovat na menší problémy.
- V 90. letech v New Yorku požívala jedna městská část metody podle teorie rozbitých oken. Program nulové tolerance zdůrazňoval důsledné stíhání menších přestupků, jako jsou loupeže nebo přestupky v dopravě, s cílem ovlivnit celkovou úroveň kriminality.

Biologicko-psychologické teorie

Teorie rozeného zločince

- Teorie rozeného zločince navrhuje myšlenku, že některé jedince jsou předurčeni k zločinnému chování kvůli genetickým nebo biologickým faktorům.
- Argumentuje, že biologické faktory, jako jsou geny nebo neurologické vlastnosti, mohou hrát klíčovou roli v predispozici jedince k delikventnímu chování.
- Kritika spočívá v tom, že teorie ignoruje význam sociálních a environmentálních faktorů, které mají také zásadní vliv na chování jedince. (Tzn. že opomíjí ostatní vlivy – prostředí, výchovy...)
- Cesare Lombroso – criminal man theory (2. pol.20stol.) – antropometrická měření

Teorie rozeného zločince

- Cesare **Lombroso** – criminal man theory (2. pol.20stol.)
- italský lékař a kriminolog, byl klíčovou postavou v raném vývoji teorií o vztahu mezi fyzickými charakteristikami a zločinností
- Určité fyzické charakteristiky, zejména anomálie lebky a tělesné stavby, mohou podle něj indikovat **přírozenou predispozici k zločinnosti**. Označil takové jedince za "rozené zločince.,,
- Rozvíjel myšlenku **atavismu**, která tvrdí, že zločinci jsou biologicky zpětným vývojem, připomínajícím primitivní lidské druhy.
- Používal antropometrické metody (měření tělesných částí) k identifikaci fyzických znaků spojených s zločinností (zkoumal téměř 4tis.odsouzených jedinců)

Genetické a adopční studie

- Genetické studie se zaměřují na zkoumání, jak genetické faktory ovlivňují vývoj určitých vlastností nebo onemocnění.
- Mezi hlavní metody genetických studií patří studie dvojčat.
- Adopční studie zkoumají, jak environmentální faktory, zejména prostředí poskytnuté adopční rodinou, ovlivňují vývoj jedince.
- Např. S. A. Mednick (Dánsko) – výzkum frekvence kriminality u adaptovaných dětí, jejichž biologický a adoptivní otec spáchali či nespáchali trestný čin.
- Výsledky studie naznačovaly, že existuje genetická predispozice k antisociálnímu chování, avšak vývoj tohoto chování byl také ovlivněn environmentálními faktory.
- Jeho výzkum zdůraznil důležitost kombinace genetických a environmentálních faktorů v procesu formování kriminálního chování.
- **Genetická predispozice k delikvenci nebyla potvrzena.**

Oligofrenie jako příčina delikvence

- Henry Herbert Goddard (americký psycholog a výzkumník) – zaměřil se ve výzkumu na mentálně postižené jedince a tzv. morony (slaboduché – IQ 80-70)
- V USA zkoumal v 6 generacích dvě odlišné větve jednoho rodu (manželskou a nemanželskou) – teorie Kallikakova rodu
 - jedna větev byla spojována s inteligencí a dobrou morálkou, zatímco druhá větev byla spojována s mentální retardací a deviantním chováním.
- Tvrdil, že ne kriminalita, ale nízká inteligence je dědičná a může se přenášet z generace na generaci.
- Goddard spojil nízkou inteligenci s nižším sociálním statusem a zastával názor, že kontrolovaná reprodukce by měla být zavedena k prevenci šíření nízké inteligence.
- Jeho názory na eugeniku a kontrolovanou reprodukci byly později kritizovány a jsou dnes považovány za kontroverzní a neetické.
- Nepodařilo se mu vymezit podíl biologických a sociálních faktorů na kriminogenezi.

Sociálně-psychologické teorie

Teorie sociálního učení

- Eysenckova teorie příčin kriminálního chování
- Eric Eysenck – britský psycholog a vědec, který se zabýval psychologií a kriminologií
- Je známý svými teoriemi osobnosti, včetně teorie sociálního učení, která se týká vývoje antisociálního chování a kriminality.
- Přesvědčení, že osobnost má biologický základ. Podle něj jsou určité osobnostní rysy dány geneticky.
- Identifikoval klíčový rys osobnosti jako dimenzi extravertze-introverze. Extravertní jedinci jsou podle něj náchylnější k hledání vzrušení a nových zážitků.
- Dalším klíčovým rysem byl neuroticismus, což se týká emocionální stability nebo nestability jedince. Neurotičtí jedinci jsou podle Eysencka náchylnější k projevům úzkosti a emocionální labilitě.
- Později přidal třetí dimenzi, psychoticismus, který se týká tendence jedince k agresivitě, impulsivitě a nesocializovanému chování.
- **Tvrdil, že jedinci s vysokou mírou neuroticismu a nízkou mírou extravertze a psychoticismu jsou náchylnější k vykazování kriminálního chování.**

Teorie sociálního učení

- Zdůraznil význam sociálního učení, při němž jedinci přijímají a imitují chování druhých, zejména rodičů a vrstevníků.
- Tvrdil, že jedinci s výrazným neuroticismem a nízkou psychoticismem mohou mít omezenou kontrolu nad impulzy, což může přispět k neúspěchu v dodržování společenských norem.
- Eysenckova teorie sociálního učení představuje jednu z perspektiv na vztah mezi osobností a kriminalitou, přičemž zdůrazňuje jak genetické, tak sociální faktory ve vývoji antisociálního chování.

Teorie frustrace - agrese

- Dollardova teorie frustrace-agrese
- Vyvinuta v rámci behaviorální psychologie, zejména psychologie sociálního učení - John Dollard a Neal E. Miller
- Frustrace v této teorii je vnímána jako stav, který vzniká, když jedinec narazí na překážku při dosahování svých cílů nebo uspokojování svých potřeb.
- Teorie předpokládá existenci agresivního pudu, který je základním motivujícím faktorem pro agresivní chování. Tento pud vzniká jako reakce na frustraci.
- Dollard a Miller zdůrazňovali, že agresivní chování může být naučené prostřednictvím sociálního učení a imitace. Jedinec může pozorovat a napodobovat agresivní chování, které vidí v okolí.

Teorie frustrace - agrese

- Instrumentální a hostilní agrese
- Instrumentální – jedinec používá agresi jako prostředek k dosažení nějakého cíle nebo odstranění překážky.
- Hostilní - chování, které je motivováno negativními emocemi, jako je hněv, a nemá přímý nástrojový účel
- Teorie zdůrazňuje význam sociálního kontextu a interakcí v ovlivňování agresivního chování. Modelování a imitace agresivního chování v sociálním prostředí hrají klíčovou roli.

Teorie temperamentu a charakteru

- Cloningerova multidimenzionální teorie osobnosti (vyvinutá americkým psychologem Robertem Cloningerem)

Teorie temperamentu a charakteru

- Temperament

- **Novelty Seeking (Hledání Nového)**

- Tato dimenze odráží schopnost jedince vyhledávat nové a vzrušující zážitky. S tímto rysem souvisí snadná vzrušivost, impulzivita, neukázněnost, znuděnost – důsledkem je nestálost a nevypočitatelnost.

- **Harm Avoidance (Vyhýbání se škodám)**

- Měří citlivost na možné nebezpečí, hrozby a nepříjemné podněty. Vyšší skóre indikuje větší opatrnost a vyhýbání se riziku. Nízké skóre naopak nízkou zodpovědnost, riskantní způsoby chování, nedostatek sebereflexe

- **Reward Dependence (Závislost na odměně)**

- Tato dimenze měří citlivost na sociální odměny. Nižší skóre – snadná ovlivnitelnost, přejímání názorů.

- **Persistence (Vytrvalost)**

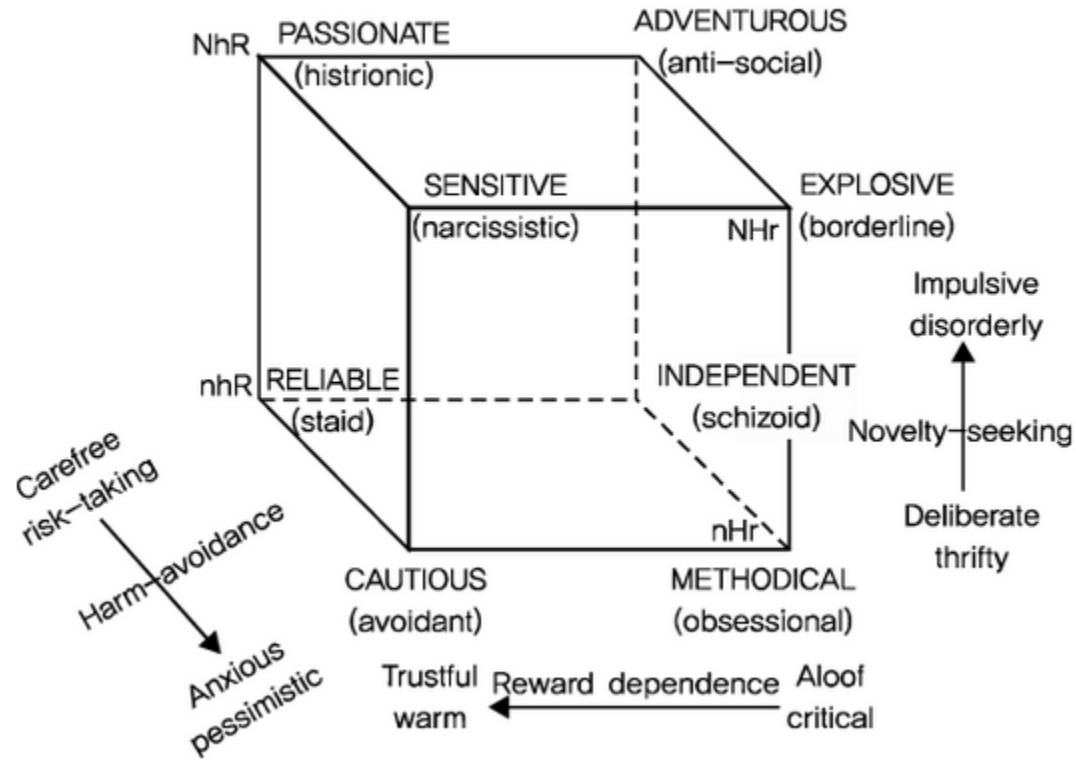
- Tato dimenze se týká schopnosti jedince udržet aktivitu při obtížích. Vyšší skóre indikuje vytrvalost a schopnost udržet pozornost. Naopak nižší – nižší zájem o práci a nižší schopnost plnit cíle

Teorie temperamentu a charakteru

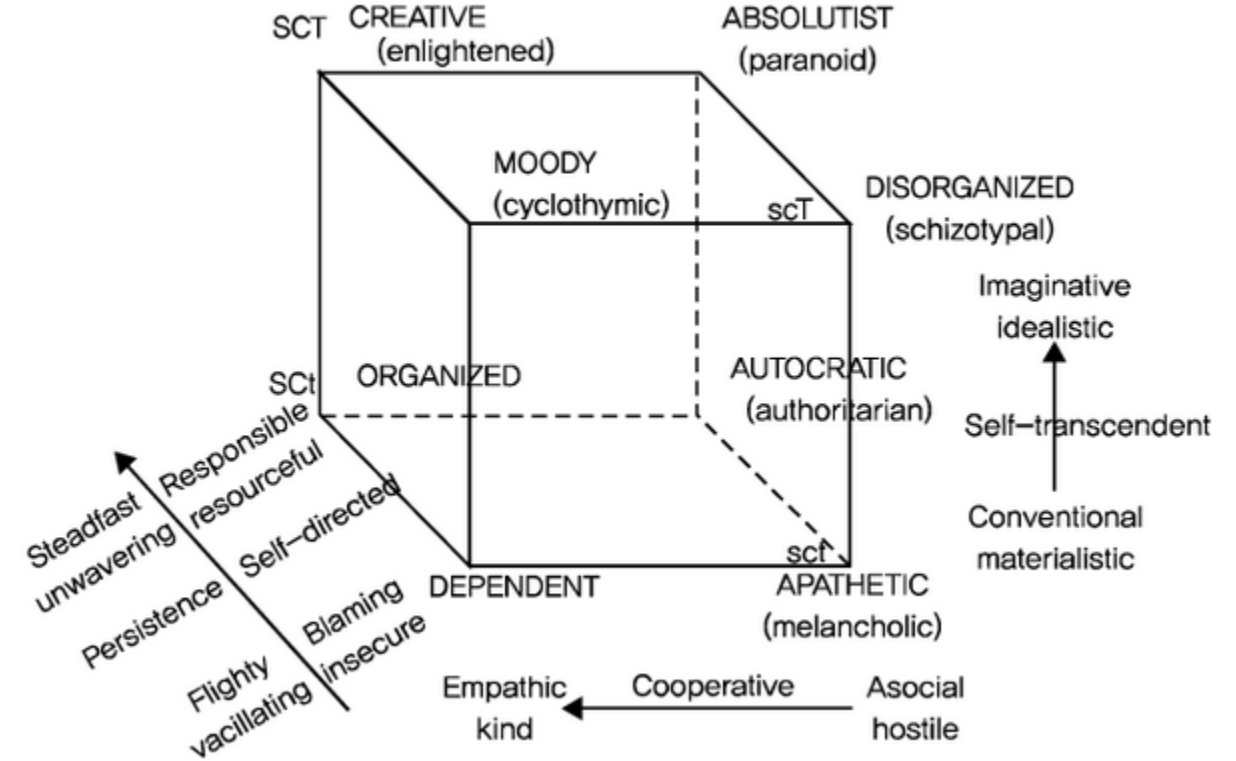
- Charakter
 - **Self-Directedness (Sebeřízení)**
 - Měří míru kontroly, odpovědnosti, cílevědomosti a schopnosti samoregulace. Vyšší skóre znamená větší míru autonomie a odpovědnosti. Nižší souvisí s nevyzrálostí, obviňováním, nezodpovědností a nespolehlivostí
 - **Cooperativeness (Spolupráce)**
 - Tato dimenze hodnotí schopnost navazovat a udržovat sociální vztahy. Vyšší skóre označuje větší schopnost spolupráce a vzájemné podpory. Nižší naopak sebestřednost, netolerantnost, zájem o vlastní prospěch, bezohlednost k druhým, neochota pomoci
 - **Self-Transcendence (Sebepřesah)**
 - Měří schopnost rozvíjet vyšší smyslové vnímání, spojení s přírodou nebo transcendentní zkušenosti. Vyšší skóre indikuje větší duchovní orientaci. Nižší pýchu, honbu za majetkem a obecně nespokojeností.
- Cloningerova teorie zdůrazňuje, že tyto dimenze spolu interagují a mohou být ovlivněny genetickými a environmentálními faktory. Tato teorie poskytuje integrativní pohled na osobnost, zohledňující jak biologické, tak psychosociální determinanty osobnosti.

A

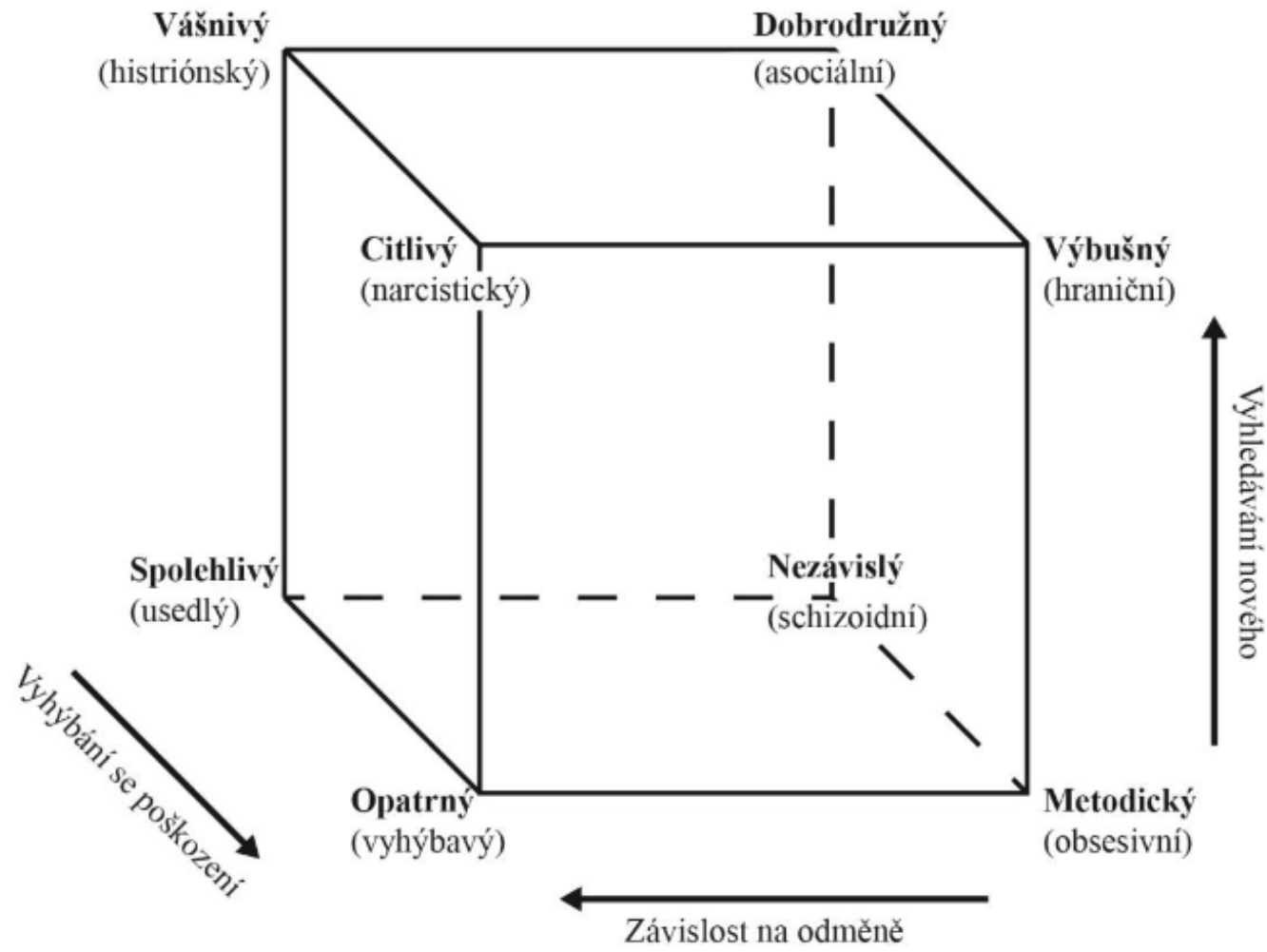
Temperament cube

B

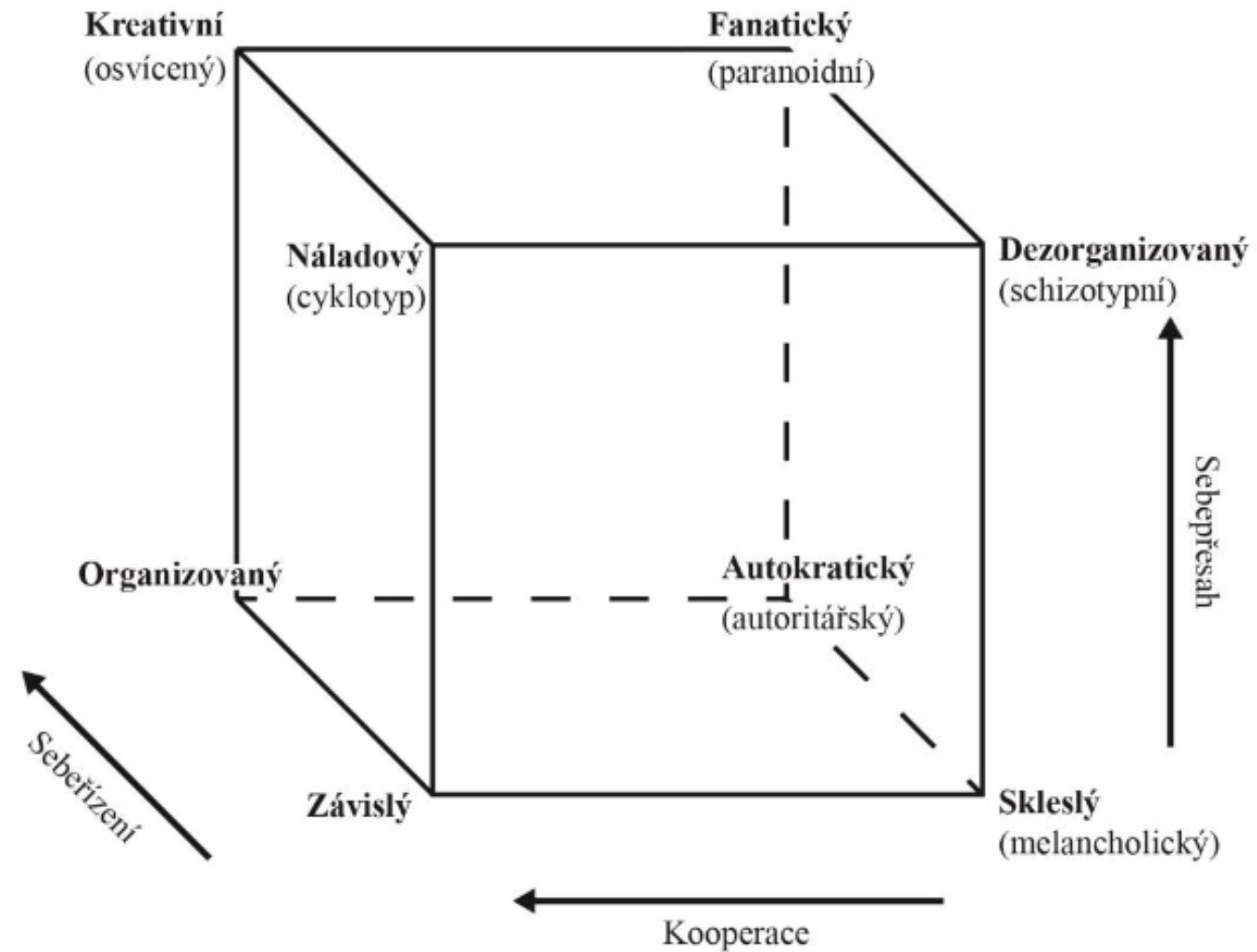
Character cube

Obrázek 1: Extrémní temperametyvé typy

Obrázek 2: Charakterové typy

Teorie odlišného kognitivního stylu

- Američtí forenzní psychologové Walters a White – model 8 primárních kognitivních charakteristik – typické pro recidivující delikventy
 - Tendence ospravedlňovat své delikventní chování – racionalizace
 - Odblokování obran – v minulém i budoucím chování – chybí obava z následků
 - Pocit privilegovanosti, oprávněnosti k nedodržení norem
 - Orientace na moc, rozdělení lidí na silné a slabé, pocit moci a schopnosti ovládat druhé
 - Sentimentalita – sklon k povrchním citovým vztahům, bez ochoty se čehokoli vzdát, mít odpovědnost
 - Super optimismus, extrémní sebedůvěra. Jsou si jisti, že mohou dělat cokoli a dosáhnou takto úspěchu. Myslí si, že budou dopadeni pouze náhodně. Nejsou schopni se poučit.
 - Kognitivní indolence, lenost uvažovat. Orientace na okamžitý zážitek bez ochody zvažovat důsledky.
 - Diskontuita uvažování, neschopnost trvalejšího názoru, snadná ovlivnitelnost jakýmkoli vlivy.

Psychoanalýza

- V rámci psychoanalýzy není sociální deviace přímo hlavním tématem, ale někteří psychoanalytici mohou přistupovat k chápání deviantního chování z hlediska nevědomých pudů, konfliktů a vývoje osobnosti.
- Deviantní chování může být interpretováno jako projev těchto vnitřních konfliktů, kde nevědomé síly bojují s uvědomělým já a superegem.
- Freud se domníval, že určité formy deviantního chování mohou být spojeny s dysfunkcí nebo odchylkou v psychických mechanismech, jako jsou obranné mechanismy (například potlačení, projekce).